

УДК 371.134:57

ВИКОРИСТАННЯ ПОРТФОЛІО У МАГІСТЕРСЬКІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

Гал Ш., м.Егер, Угорщина
Керестень О., м.Ужгород

Постановка проблеми. Поняття портфоліо латинського походження, і складається з дієслова portare, тобто носити та іменника folium, тобто лист, аркуш. Відповідно до свого італійського походження слово портфоліо означає досье документів, професійне досье (Калмикова, 2002). Більшість із нас вже зустрічалися з ним у діловому світі та світі мистецтв.

У діловому світі під портфоліо розуміють можливості капіталовкладень, пакети цінних паперів. В часи ренесансу в Італії митці та архітектори збирали і зберігали свої праці, плани у портфоліо, на основі якого могли подавати заявки до академії чи отримувати замовлення на виконання робіт. У наші дні з портфоліо можна вступати до мистецьких навчальних закладів або отримувати роботу, замовлення на виконання мистецьких робіт. У модельному бізнесі моделі також можуть отримувати роботу з допомогою фото- або відеопортфоліо.

В освіті портфоліо називають колекцію робіт студента [6]. Навчальне портфоліо більше ніж досье, або зібрані в ньому аркуші. Подібно до папок митців, портфоліо теж папка, в яку цілеспрямовано потрапляють вибрані роботи, що документують досягнення індивіда. Окрім цього, портфоліо засвідчує прогрес у навчанні, відображає навчальний процес, пов'язаний з практичною підготовкою та відгуками на неї. Виходячи з цього виникає потреба додати до кожного навчального продукту відгуки та зауваження, власні спостереження та оцінки, відгуки та оцінки інших. Ознайомлення студентів педагогічних спеціальностей з методом портфоліо створює для них можливість використовувати його у роботі з учнями під час виробничої практики у школі [9].

Проблеми використання портфоліо для практичної підготовки фахівців у різних галузях вивчали J. A. Arter (1995), J. Barton (1993), M. Bährens (2001), G. Bräuer (2000), T. Häcker (2004), B. Hussmann (2003), M. Meissner (2004), J. Carroll (2003), A. Collins (1993). Але про використання портфоліо у підготовці студентів-біологів до майбутньої професійної діяльності в цих та інших роботах не згадується. Цим і обумовлена актуальність проблеми нашого дослідження.

Актуальність досліджуваної проблеми сприяла визначенню мети роботи. Мета статті полягає у розкритті сут-

ності використання портфоліо як педагогічної технології підготовки майбутніх учителів біології до здійснення ними професійних функцій.

Виклад основного матеріалу. Найширше портфоліо можна визначити як збірку робіт студента. Однак це визначення не відповідає на такі важливі питання як: з яких робіт студента виготовлено це портфоліо, за скільки часу, хто (викладач, студент, обидва, хтось інший) і на основі яких критеріїв робив підбір робіт, чи відбулася їх оцінка, і якщо так, то на основі яких критеріїв.

У спеціальній літературі дається наступне визначення: «Портфоліо – збірка найкращих робіт (студента)» (Блюм та Бейкер, 1995; Керролл та ін., 1996). «Портфоліо представляє просування студента у навчанні, його розвиток, досягнений за певний період.» (Бейкер, 1993; Вейд та Ярброу, 1996). «Портфоліо це цілеспрямована систематична збірка робіт студента з однієї або кількох дисциплін» (Де Фіна, 1992).

На думку Яборнега та Хаккера (2001) портфоліо це цілеспрямована та систематизована збірка результатів робіт і навчальних результатів, яка представляє індивідуальні зусилля, просування у навчанні та досягнення учня [7]. «Портфоліо представляє досягнутий (студентом) за певний період розвиток, прогрес» (І.Брюннер, Т.Хеккер, Ф.Уінтер, 2006).

«Портфоліо це цілеспрямована збірка складена з робіт студента, яка представляє зусилля, прогрес та результати її укладача в одній чи кількох галузях. Студент повинен приймати участь у складанні її змісту; збірка має містити систему поглядів, за якою здійснювався підбір документів, критерії оцінювання та самооцінку студента» (Northwest Evaluation Association, 1990; Баррет, 2002). Хеккер Т. вважає, що «шкільне порфоліо не має єдиного визначення» (Хеккер Т., 2003).

Наведені приклади визначають портфоліо як збірку документів, яка покликана представити роботи учня, або як збірку, що представляє прогрес студента за певний період, або ж припускають обидва трактування. Портфоліо має на меті не що інше, як змінити культуру навчання.

З кінця 80-их років у Канаді, Сполучених Штатах, трохи пізніше у деяких країнах Європи (Швейцарії, Австрії,

Англії) і останнім часом у Німеччині портфоліо застосовують у різних галузях педагогіки, особливо при вивченні мов [1]. Спочатку портфоліо було альтернативною формою оцінювання і мало замінити тестове оцінювання за балами [8]. Йшлося про підвищення достовірності оцінювання (portfolioassessment, представлення індивідуальних знань), і в результаті, приведення до такого навчання, в якому велику роль отримує індивідуальна відповідальність учасників навчального процесу та здатність до самостійного управління навчанням. У порівнянні з іншими методами портфоліо відрізняється від робочого щоденника тільки ступенем публічності.

Учень веде робочий щоденник сам для себе з індивідуальними рефлексіями, і він не є публічним, а портфоліо публічне: «Портфоліо – це дзеркало моєї роботи» [4, с.25].

У Німеччині, Швейцарії та Австрії портфоліо використовується і в підготовці вчителів з метою створити зв'язок між знаннями та діяльними компетенціями, між теорією та практикою [3].

Портфоліо можна виготовляти з двома метою: 1) оцінювання; 2) допомоги у навчанні. У першому випадку йдеться про оцінювальне портфоліо.

З допомогою зібраних у портфоліо документів викладач може точніше, повніше, з урахуванням якісних показників оцінити досягнення студента, а роботодавець може точніше оцінити компетенції потенційного працівника. Якщо критерії оцінювання з'ясовані і наперед задані, оцінювальне портфоліо може розвивати самооцінку та уміння приймати рішення, адже усвідомлюючи критерії оцінювання він може визначити, які роботи класти до портфоліо у надії на успіх.

Якщо метою є допомога у навчанні, то студент виготовляє портфоліо, в якому документує процес викладання-навчання. Викладач регулярно дає відгук на портфоліо, а регулярний зворотній зв'язок, формалізоване оцінювання сприяє співпраці викладача та студента, діалогу про процес викладання-навчання. З цього діалогу багато чому може навчитися і студент, і викладач. З часом уміння само-рефлексії – а отже портфоліо, сприяє розвитку метакогнітивних здібностей, перетворенню на самостійного студента, підвищенню відповідальності за навчальний процес. Таким чином відбувається взаємодоповнення процесів навчання, оцінювання та самооцінки [2].

Серед різноманітності типів портфоліо дослідники виокремлюють наступні:

- портфоліо-презентацію, портфоліо досягнень, екзаменаційне портфоліо та тендерне портфоліо [1];
- дослідницьке портфоліо, портфоліо досягнень, діагностичне портфоліо, рефлексивне портфоліо, підсумкове портфоліо, портфоліо абітурієнта [6];
- електронне портфоліо (е-портфоліо) [5].

Процес виготовлення портфоліо охоплює наступні етапи:

- ознайомчий (ознайомлення студентів з виготовленням портфоліо);
- змістовий (визначення змісту портфоліо);
- процесуальний (виготовлення портфоліо, збирання та сортування матеріалу);
- рефлексивний (спільне обговорення з студентом (рефлексія));

- корекційний (найважливіша інформація, зауваження, доповнення та виправлення);
- оціночний (оцінка результатів навчання за допомогою матеріалів портфоліо).

Використання портфоліо у підготовці майбутніх вчителів біології в Угорщині пов'язане із процесами реорганізації в сфері освіти. У 2006-му році в результаті Болонського процесу в Угорщині сформувалася нова система організації та підготовки у вищій школі, яка суттєво зачепила і підготовку педагогів. Нові виклики вимагають інших методів здобуття знань, підготовки та оцінки у вищій освіті. Одним із ефективних шляхів підготовки магістрів педагогічної освіти може стати портфоліо. Вимоги до магістерської педагогічної підготовки регулюються наказом Міністра освіти № 15/2006 (IV.3.) від 3 квітня 2006 р. Згідно 9-го пункту наказу: «Метою виробничої практики є: здобуття практичних знань, пов'язаних з професійною підготовкою (наприклад: підготовка до уроку, планування уроку, проведення уроку, вчительські амплуа, педагогічні вимірювання, експерименти); ознайомлення з місцем роботи вчителя (наприклад: шкільне життя, шкільне планування, комунікація з батьками), здобуття студентами – в інтересах підвищення ефективності подальшої роботи – навичок викладання та навчання, а також оцінки, розвитку і дослідження виховного процесу».

Новий тип підготовки магістрів педагогічної освіти орієнтований на практичну підготовку. Іншими словами, йдеться про посилення уваги до реалізації принципу професійної спрямованості, згідно якого практична підготовка магістрів педагогічної освіти ґрунтується на поєднанні теоретичних і практичних знань. Студент повинен бути підготовленим застосовувати засвоєні знання психолого-педагогічної та професійно-практичної підготовки у роботі з конкретною віковою групою, а також має бути здатним вивчати учнів на основі професійно-практичної підготовки, використовувати ефективні педагогічні методи на уроках та у позакласній роботі.

Майбутній вчитель повинен підтвердити відповідними документами та доданими до них рефлексіями свою здатність виконувати вимоги стандартів, тобто здатність поєднувати свої теоретичні знання з практикою. Підготовлене портфоліо може замінити або доповнити кваліфікаційний іспит, дипломну або кваліфікаційну роботу.

Зміст портфоліо майбутнього вчителя біології складають документи, які, можуть бути письмовими (плани-конспекти уроків, протоколи відвідування уроків і т.п.), відеозаписи, світлини, малюнки, наочні матеріали, колекції комах та рослин і т.п., які майбутній вчитель самостійно виготовив під час навчальної практики. Студент має мати можливість розмістити у портфоліо окрім обов'язкових документів інші виготовлені та використані ним на уроках матеріали. Обов'язком майбутнього вчителя є документувати шлях свого розвитку, засвідчуючи власними зауваженнями, рефлексіями, що документи, які стали наріжними каменями його розвитку, і дійсно ведуть до поставлених цілей.

Портфоліо має містити наступні елементи: протоколи відвідування уроків керівником практики та іншими студентами, нотатки висновків проаналізованих уроків, власний досвід, плани-конспекти уроків (з навчальної дисципліни та класовода). Повчальні висновки проведених уроків, виго-

товлені власноруч листи робочих та контрольних завдань, загадки, відеозаписи перших та залікового уроку, ксерокопії, світлини, відеозаписи виконаних на уроках учнівських завдань: конспекти, ескізи, учнівські експерименти, виступи, презентації, малюнки, моделі. Наочні матеріали (слайди діапроекторів, поверлоїнт-матеріалів, записи вчительських демонстраційних експериментів, аплікації, моделі, таблиці, світлини, малюнки, діаграми тощо). Оцінки та поради керівника практики, викладачів методики навчання дисципліни та голови комісії, перед якою проводився заліковий урок.

Окрім того, портфоліо містить матеріали, що відображають зміст позаурочної виховної та навчальної активності, наприклад: гурткова робота, підготовка до випускного іспиту, наради трудового колективу, самостійно підготовлені контрольні роботи, їх аналіз, стінні газети, стенди, діяльність, пов'язана з екскурсіями учнів, інтерв'ю з вчителями, учнями, батьками, вимірювання, пов'язані з написанням кваліфікаційної роботи проведені у базовій школі, спостереження, участь у шкільних програмах вільного часу, клубне дозвілля класу, участь у літньому таборі, співпраця у проєктах.

Портфоліо містить, також, матеріали, що відображають форми вчительської діяльності безпосередньо не пов'язані з базовою школою.

Документація практичних занять з методики навчання дисципліни охоплює: плани мікроуроків, виступи на заняттях, матеріали рефератів, наочні посібники (власного виробництва), методичні розробки, резюме та оцінки фахових статей, комп'ютерні документи (результати пошуку в Інтернеті), докази ефективності інформаційних комунікаційних технологій, документи підтверджують факт кооперативної праці під час заняття (план, узагальнення), плани проєктів, критерії оцінювання, досвід оцінювання, критичні зауваження однокурсників.

Портфоліо містить, також, матеріали, що відображають інші форми діяльності, зокрема: документи, що засвідчують участь у підвищенні кваліфікації вчителів, презентації підручників, участь у з'їздах і виставках, пов'язаних з вихованням і навчанням; діяльності, пов'язаної з навчанням, тендерами; участь у педагогічній або методичній студентській науково-дослідній роботі. Зоопедагогічний практикум у зоопарках, звіринцях; педагогічна та дослідницька діяльність на базі національних парків (центри відвідування, інформаційна служба, туристичні екскурсії, навчальні стежки, лісова школа тощо). Документація, що підтверджує навчання за кордоном, здобутий там педагогічний досвід (відвідування шкіл, уроків, конференцій), кількатижневу практику в школі. Зв'язок з іншими організаціями, устано-

вами, участь у професійних організаціях, комісіях, плани самоосвіти, передплата фахових періодичних видань, опис добровільної суспільно-корисної праці, результати тестів самооцінки, нотатки про учнів.

Оцінювання портфоліо має відбуватися щоразу при закінченні певного етапу навчання і обов'язково на випускному кваліфікаційному іспиті.

Висновки. Портфоліо сприяє кращій самооцінці, самоповазі студентів, що надає їм необхідної самовпевненості у подальшій роботі. З допомогою матеріалів, зібраних у портфоліо, стає видимим їх розвиток. Матеріали, зібрані у портфоліо, дозволяють виявити сильні та слабкі сторони їх автора. Портфоліо підвищує самостійність студента, який у багатьох випадках повинен одноосібно приймати рішення при виборі та систематизації матеріалу, плануванні виготовлення портфоліо, в результаті чого воно відкриває перед ним індивідуальний шлях навчання.

За допомогою правильних викладацьких вказівок, корекційних заходів може відбутися підвищення усвідомленості навчальної діяльності. Ставиться більший наголос на процес навчання, а не на знання навчального матеріалу. Використання методу портфоліо не виключає можливості використання традиційних методів контролю та оцінювання, а розширює їх. Воно підвищує почуття критики і самокритики, дає можливість займати індивідуальну позицію, мати аргументи для захисту власних принципів.

Ознайомлення з портфоліо інших студентів може стати джерелом нових ідей, забезпечуючи можливість індивідуального розвитку. Ознайомлення студентів педагогічних спеціальностей з методом портфоліо створює для них можливість використовувати його у роботі з учнями під час виробничої практики у школі. Портфоліо може стати пам'яткою шкільних, студентських років, серією матеріалів, що документує їх. Воно містить документацію, доречну при працевлаштуванні, і може стати засобом навчання упродовж усього життя. Слід обов'язково використовувати переваги електронного портфоліо (е-портфоліо), оскільки цифрові документи не потребують багато місця, їх легше впорядковувати, переглядати, виправляти і доповнювати.

Таким чином з допомогою портфоліо знання з інформатики можуть безпосередньо використовуватися в інших дисциплінарних та наукових галузях. Матеріали старих портфоліо можуть бути покладені в основу тем актуальних зараз. Так відкривається можливість для повторення матеріалу і розширення знань.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із обґрунтуванням педагогічних умов використання портфоліо у підготовці майбутніх педагогів.

Література та джерела

1. Arter J.A. Portfolios for Assessment and Instruction. – ERIC Digest, 1995.
2. Barton J., Collins A. Portfolios in Teacher Education. *Journal of Teacher Education*. – 1993. – Nr.44/3. – P.200-210
3. Bährens M. Portfolios in der Lehrenenbildung // *Journal für Lehrerinnen und Lehrerbildung*. – 2001. – Nr.4. – S.8-16
4. Bräuer G. Schreiben als reflexive Praxis: Tagebuch, Arbeitsjournal, Portfolio. Freiburg im Breisgau, 2000.
5. Carroll J.A., Pothoff D., Huber T. Learning from Three years of Portfolios, 1996.
6. Falus I., Kimmel M. A portfolió (Gondolat Kiadóí Kör, ELTE BTK Neveléstudományi Intézet. – Budapest, 2003.
7. Häcker T. Portfolio-Schule. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://portfolio-schule.de>> – Загол. з екрану. – Мова нім.
8. Hussmann B. Bewertung und Selbstbewertung durch Portfolio // *Schönberger Hefte*. – 2003. – Nr. 4/04
9. Meissner M. Schulverwaltung, Hessen / Rheinland-Pfalz / Saarland. – 2004. – Nr.11.

У статті обґрунтовано сутність портфоліо як ефективної педагогічної технології підготовки майбутніх учителів біології. Розкрито складові елементи портфоліо, процес їх виготовлення, а також цілі та методика їх використання майбутніми вчителями у школі.

Ключові слова: майбутній вчитель-біолог, портфоліо, педагогічна технологія.

В статье обоснованы сущность портфолио как эффективной педагогической технологии подготовки будущих учителей биологии. Раскрыты составляющие элементы портфолио, процесс их изготовления, а также цели и методика их использования будущими учителями в школе.

Ключевые слова: будущий учитель-биолог, портфолио, педагогическая технология.

The author of the article has considered the essence of portfolio as an effective pedagogical technique for training of biology teachers. Portfolio main components, its preparing process and objectives and methods of use by the future teachers at the school have been disclosed.

Key words: future biology teacher, portfolio, educational technology.